

КРЕОЛ, КУЗЕН, КІЛЕР...

(про запозичені назви осіб)

Значна частина лексики для називання осіб – це запозичення. Вони приходили в нашу мову, як правило, не одиничними словами, а цілими семантичними блоками, співвідносними з українською мовною картиною світу, а відтак вступали (вступають) у системні зв'язки з лексикою української мови. До розряду слів, які характеризуються категоріальною семантичною ознакою «особа», входять слова на позначення людини в її багатосторонніх стосунках з іншими людьми, з суспільством — «його різними інститутами, усіма сферами розумової і практичної діяльності людини, її фізичних, психічних властивостей, етичних та моральних норм». З цього визначення випливає не тільки опозиція «фізичне – духовне», «природне – спеціальне», «успадковане – надбане протягом життя», а й найбільш узагальнена опозиція ознак, зумовлених природою людини і надбаних у суспільстві.

До біологічно зумовлених належать расові ознаки. Вони виявляються в результаті поширення контактів, порівняння людини певного антропологічного типу з іншими. Ось чому і відповідні слова, що називають людей за расовими ознаками, запозичаються переважно з інших мов. В українській мові запозиченими словами цієї групи є **креол, метис, мулат, негр**. Ці слова не мають співвідносних українських слів і поєднуються в одну групу з іншими назвами: **негроїд, європеїд, монголоїд** та інші. Причому слово метис висловлює значно ширше поняття, бо воно властиве також і представникам інших національностей всередині однієї раси. А слово креол володіє локальними ознаками, властивими жителям Латинської Америки, як **негр** – жителям Африки.

Як вже зазначалося, ми здатні віднести до групи назв людини за природними ознаками слова, що висловлюють родинні відносини. Це в кожній мові стала група, що виникає вже на ранньому етапі розвитку суспільства, щоб визначити

місце кожної людини в сім'ї. Слова цієї групи пов'язані твердими парадигматичними відносинами. Оскільки зв'язки даної групи тверді, вона є мало прониклою для запозичених слів, внаслідок чого ми і знаходимо в українській мові тільки запозичені з французької мови слова **кузен – кузина**. Їхнє виникнення в українській мові було зумовлене не потребою в назвах, а модою на французьку мову, наприклад: *За один такий лист, адресований **кузині** і перехоплений наставниками, юного поета вигнали з семінарії* (Гі де Мопассан).

До природних ознак людини належать назви осіб за кольором волосся, що висловлюються в українській мові за допомогою прикметників (чорнявий, білявий, русявий), а також іменників (білявка, чорнявка), які набули відтінку розмовності. Французькі слова **блондин, брюнет, шатен** дозволяють в літературній мові висловлювати відповідне поняття іменником, можливо, саме цим зумовлене архаїчне походження цих слів у системі української лексики.

Але вже на прикладі цієї небагаточисленної групи запозичень легко простежуються певні системні зв'язки. По-перше, самі запозичені іменники (**блондин – шатен – брюнет**) висловлюють градуальні антонімічні відносини (**блондин – брюнет**) із провідним членом (**шатен**). По-друге, їхній ряд вступає в синонімічні відносини з українськими словами (**блондинка – білявка, брюнетка – чорнявка**) або ж субстантивованими прикметниками (**блондин – білявий, брюнет – чорнявий**): *А тобі нащо? – холодно озвалася з ями широколиця блондинка* (О. Гончар).

Таким чином, назви людини за природними біолого-фізіологічними та антропологічними ознаками представлені невеликою кількістю слів, які визначають особу за статевими ознаками (англ. *сер – мем*, франц. *месье – мадам*, нім. *гер – фрау*); расовими ознаками (*креол, метис, мулат, негр, нім. нордична раса*); за зовнішнім виглядом (**блондин – блондинка, брюнет – брюнетка, шатен – шатенка**).

Як бачимо, ця група осіб представлена майже одиничними словами. На нашу думку, це зумовлено тим, що система слів, яка характеризує людину за біологі-